

29. évf. 4. sz. 1982. április

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

KÉTLÉPCSŐS TÁJÉKOZTATÓ SZOLGÁLAT A BUDAPESTI MŰSZAKI EGYETEM KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁBAN

— kitekintéssel a könyvtárakban folyó tájékoztatás
országos problémáira •

Frey Tamásné

Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának (BMEKK) több osztálya is folytat tájékoztató tevékenységet. Csak a fontosabb ilyen jellegű kiadványokat említve, utalunk *A magyar műszaki egyetemeken elfogadott doktori disszertációk jegyzéke* című, évenként rendszeresen megjelenő kiadványra, ill. az *Európai műszaki egyetemek és főiskolák szakosítási rendje* című sorozatra, amelyek gondozása a könyvtár Gyarapítási osztályának a feladata. A *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató A* sorozatát: a *Műszaki és Természettudományok* című referálólapon pedig az igazgató közvetlen felügyelete alá tartozó csoport szerkeszti.

Jelen cikkünkben azonban csak a BMEKK Tájékoztató és módszertani osztályának tájékoztató tevékenységét és az osztály működésével kapcsolatos problémákat ismertetjük.

Az osztály mostani szervezeti felépítése 1972-ben, egy igazgatói rendelkezésre jött létre, amely az Olvasószolgálati osztály kereteiben működő katalógustermi tájékoztató szolgálatot a Tájékoztató és módszertani osztályhoz csatolta, s ezzel egyidejűleg a *Műszaki és Természettudományok* szerkesztőségét a közvetlenül igazgatói irányítás alatt működő egységek körébe helyezte át.

E rendelkezés közvetlen kapcsolatot teremtett a könyvtár direkt tájékoztató munkát végző dolgozói között, s a formailag és tartalmilag is különböző, de egymást kiegészítő tájékoztató szolgálat kétlépcsős szervezetté alakult.

1. A tájékoztató szolgálat előzményei könyvtárunkban

A BMEKK azon hazai könyvtárak közé tartozik, amelyek elsőként ismerték fel, hogy a katalógusok mellett tájékoztató szolgálatot kell szervezni. Könyvtárunkban a katalógustermi tájékoztató szolgálat — az ekkortájt referenz szolgálatnak nevezett szolgáltatás — 1951 őszén indult meg. Sürgető és nem halasztható feladatnak tett ezzel eleget az akkori könyvtárvezetőség. Tapasztalati tény volt ugyanis, hogy a könyvtári állományhasználat egyik legfőbb akadálya a könyvtári tájékoztatói kultúra hiánya.

A szolgálat létrehozásának másik indoka: hiányoztak, vagy elégtelenül működtek a kiadói és könyvtári központi szolgáltatások, s ez objektív akadályt képezte a könyvtárak közötti információcserének s az olvasók tájékozódásának is. Aki 1951-ben a szakkönyvtári munka e területén dolgozott, még emlékezhet például arra, hogy milyen problémát jelentett a folyóiratállományból hiányzó évfolyam lelőhelyének felderítése.

A referenz szolgálatot a kezdetektől mindmáig lehetőleg egyetemet végzett, az idegen nyelveket legalább passzívan ismerő könyvtárosok látják el. Kezdetben az volt a feladatuk, hogy — a megfelelő katalógus alapján — kielégítsék a kérésként kifejezett olvasói igényt, ismertessék a katalógusok használatát, tájékoztassák a könyvtár Gyarapítási osztályát az olvasói kérésekről, Feldolgozó osztályát pedig a katalógusokban fellelt hibákról. A

könyvtárosi végzettségű tájékoztatónak a műszaki és természettudományi tárgykörök irodalmának felderítéséhez akkoriban igen nagy segítséget adott a katalógustermében elhelyezett *cédulaindex*, amely a könyvtár gyűjtőkori profiljába tartozó fogalmakat és azok ETO-szakszámát lényegesen bővebben tartalmazta, mint az ETO akkori magyar nyelvű kiadása.

Azokban az években a referenz szolgálatnál csapódtak le azok az olvasói igények is, melyek ma már, a magyar nyelvű lexikonok, segédkönyvek meglétének köszönhetően nem is jelentkeznek, mivel bárki játszi könnyedséggel kielégítheti őket.

Amikor hiányzott még a magyar nyelvű, korszerű ismeretanyagot tartalmazó eszköztár, néha több napi kutatómunkát igényelt egy-egy ilyen kérés kielégítése.

Az 50-es évek elején a referenz szolgálat jelentős mértékben megnövelte az állományhasználatot. Ez elsősorban a műszaki egyetemi hallgatók körében volt tömegesen megfigyelhető, de sok esetben a kutatómunkát folytató oktatók, az iparban dolgozó mérnökök állományhasználatának fokozódásában is ki lehetett mutatni a szolgálat eredményességét.

Ennek ellenére már ez idő tájt nyilvánvalóvá vált, hogy a katalógusok nem alkalmasak minden olvasói szakirodalmi igény kielégítésére. Képletesen szólva: a katalógusok olyan hálót alkottak, amelynek lyukain a túlságosan speciális olvasói kérdések átpereregtek, vagyis megválaszolásukra az ETO nyújtotta tárgyi feltárás túlságosan durvának bizonyult.

Különösen két szakterületen, nevezetesen a *kémia-vegyipar* és az *építésmérnöki ismeretek* vonatkozásában jelentkeztek a problémák. Hasonló volt a helyzet az adatkérések területén is, függetlenül attól, hogy meghatározott szakterülethez kötődtek-e, vagy általánosak voltak.

Az építésmérnök hallgatók már akkor is olyan egyéni tervezési feladatokkal keresték fel tömegesen a könyvtárat, amelyeket könyvanyaggal csak ritkán lehetett kielégíteni. Ezt áthidalandó, a referenz szolgálat olyan tematikus katalógust kezdett fejleszteni, amelyből az igen leszűkített témakörű feladatokhoz kapcsolódó kérésekre (pl. iskolauszodák, prэшázak, borjúnevelő istállók tervezetése) eredményesen lehetett válaszolni. E katalógushoz megkaptuk a BME *Lakóépületek* tanszékének folyóiraticikk-gyűjteményét. Bővítése részint a tervgyűjtemény jellegű kiadványokról készült analitikus felvételekkel, részint az új folyóiratszámok dokumentációs feldolgozása révén folyt. Ez utóbbi felvételeket a Gyaráptási osztály produkálta.

Nem tudtunk viszont könyvtárosi felkészültséggel válaszolni a kémia-vegyipar és több más szakterület által feltett kérdésekre, különösen ha azok *műszaki adatokra* vonatkoztak.

A könyvtárigazgatás ezért szükségesnek látta *tájékoztató mérnökök* alkalmazását. Elsőként egy vegyész és

egy gépészmérnök tájékoztató került a könyvtár személyi állományába. Ezzel indult meg a *tájékoztató második lépcsőjének, a szaktájékoztató szolgálatnak a kialakulása*.

A két tájékoztató mérnök kezdte el a szaktájékoztató részleg segédkönyvtárának kiépítését, majd ennek alapján egy minőségileg más információt nyújtó szolgálat meghonosítását.

1964-ben új osztály alakult, *Tudományos tájékoztató és bibliográfiai osztály* néven. A tájékoztató mérnökök szervezeti egységben kaptak helyet. A könyvtárvezetés törekvése ekkor már tudatosan irányult arra, hogy a szaktájékoztatói csoport személyi összetétele feleljen meg az egyetem karainak.

1969-ben az osztály neve *Tájékoztató és módszertani osztályra* változott. Ez egyben azt is jelezte, hogy az osztály korábbi feladatköre [1] újabb feladatokkal bővült, ill. a korábbi feladatok egymás közötti viszonyában változások történtek.

A Tájékoztató és módszertani osztály jelenleg a következő két csoportból áll:

- *könyvtári tájékoztató csoport*, amelyben 2 könyvtáros és a csoportvezető dolgozik, aki egyben ellátja a társadalomtudományi szaktájékoztatói feladatokat is;
- *szaktájékoztatói csoport*, melyben 2 vegyész-, 1 villamos-, 1 gépész-, 1 építész- és 1 építőmérnök található.

Az osztályt egyetemi könyvtárszakot végzett szakember vezeti.

Az osztály két csoportja az olvasói igényeknek, a tájékoztatást adó személyeknek és a tájékoztatáshoz használt eszközöknek megfelelő munkamegosztásban, egymással szorosan együttműködve látja el feladatait.

2. Szolgáltatáspolitikai

Osztályunk szolgáltatáspolitikáját alkotmányunk alapelvei határozzák meg: minden magyar állampolgárnak biztosítani kell a művelődéshez, a tanuláshoz való jogát és az ehhez szükséges információk megszerzésének lehetőségét.

A Tájékoztató és módszertani osztály két lépcsőben szervezett hagyományos szolgáltatásaival egyrészt azt a szerény célt szeretnénk elérni, hogy a szakirodalomkérés módja, eszközeinek használata közismeretű váljék, és a tájékozódni kívánó olvasók – az alapokról elindulva – fokozatosan jussanak el a tudományos informálódás szintjére, tanuljanak meg az információszerezés lépcsőin járni. Másrészt az a kötelezettségünk, hogy szakinformációval lássuk el olvasóink kiemelten kezelt rétegét, az egyetemi oktatókat és kutatókat.

Bármennyire is nagyot lépett a világ előre a tájékoztató szolgáltatások gépesítése terén, mi úgy véljük, hogy hazánkban még sokáig azok a műszaki szakemberek lesznek többségben, akiknek anyagi vagy más okok miatt

nem lesz módjuk arra, hogy gépi visszakereséssel, ill. valamilyen szelektív információterjesztési szolgáltatás igénybevételével oldhassák meg szakmai feladataikat; az egyetemi hallgatóknak pedig még kevésbé. Létkérdés tehát számunkra, de a magyar tudomány és az ipar számára is, hogy a hallgatók és a fiatal mérnökök önkiszolgálókká legyenek a szakmai információk megszerzésében, vagy legalább annyit tudjanak, hogy problémáikkal hová fordulhatnak.

3. Tájékoztató az állományról és a könyvtárak szolgáltatásairól

A könyvtári tájékoztató csoport munkatársai könyvtári tájékoztatást adnak, amibe az is beletartozik, hogy hozzásegítsék a hallgatókat és a tájékozódni kívánó, ámde tájékoztatlan olvasókat a szakirodalmi informálódás első lépcsőjére való fellépésre, azaz arra, hogy megismeressék őket a katalógusokkal és célszerű használatukkal. Teszi a csoport ezt akkor, amikor konkrét kérések kapcsán készségesen és szakszerűen kalauzolja el az olvasókat – nagy tömegben az egyetemi hallgatókat – egy-egy kért mű vagy egy-egy tárgykör irodalmának felleléséhez. Ez utóbbi esetben a megnevezett témát, témakört „át kell kódolniuk” az ETO szaknyelvére, miközben különös figyelmet kell fordítaniuk az ETO szakszámok változásaira is. (A Központi Könyvtár olvasói katalógusait, szaktájékoztató és reprográfiai szolgáltatásait az *1. ábra* szemlélteti.)

A csoport további fontos feladata, hogy „szűrje” a katalógusteremben megforduló olvasói tömegeket, és minden „szaktájékoztatót potenciálisan igénylő” olvasó figyelmét hívja fel a megfelelő szaktájékoztatóval való konzultálás lehetőségére, ill. a szaktájékoztató segédkönyvtárában található speciális tájékoztató eszközökre, amelyek segítségével a tájékozódás második lépcsőjére léphet fel a szakember vagy a leendő szakember.

Hagyományos szolgáltatási feladata a könyvtári tájékoztató szolgálatnak a helyi és országos szolgáltatások közvetítése szóban és telefonon, továbbá az olvasói észrevételeknek a könyvtár illetékes osztályához való eljuttatása.

A könyvtári tájékoztató szolgálat – funkciójából következően – elsősorban ún. *passzív* szolgáltatásokat nyújt. Ez alól egyetlen szolgáltatási feladat, az *új külföldi szerzemények figyelőszolgálat* képez kivételt. E figyelőszolgálat keretében az intézet- és tanszékvezetők – személyre szóló szolgáltatásként – értesítést kapnak a könyvtárunkba beérkezett azon új kiadványokról, amelyek oktatási–kutatási feladatukhoz kapcsolódnak.

4. A szaktájékoztató csoport szolgáltatásai

A szaktájékoztató csoport szolgáltatásai többféleképpen rendszerezhetők. Megkülönböztethetünk közöttük aktív és passzív szolgáltatásokat, egyedi igényt kielégítő és rétegeknek szóló tájékoztatást, valamint tájékozódás-módszertani szolgáltatásokat és közvetlen (direkt) tájékoztatást.

Mivel a szaktájékoztató csoport nyújtotta szolgáltatások jellegére a harmadikként felsorolt „kettős” a leginkább jellemző, így munkáját e csoportosításnak megfelelően ismertetjük.

4.1 Tájékoztató a tájékoztatás módszereiről

A szaktájékoztató helyiségekbe érkező olvasót mindig szakmabeli kolléga fogadja; ez egyben azt is jelenti, hogy *közös nyelven, az adott szaktudomány nyelvén kommunikálhatnak*.

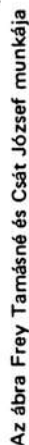
Az osztály e csoportját felkeresők szinte kivétel nélkül visszakereső tájékoztatást várnak. A szóban előadott probléma mindig *egyedi*; vonatkozhat adatkérésre, valamilyen tárgykör irodalmának felderítésére, építészeti tervre stb. Igen jellemző az előadott témák *komplexitása*. Gyakori a határterületeken elhelyezkedő szakmai probléma is.

A tájékoztató mérnököknek az olvasóval való beszélgetés közben meg kell tudniuk a tájékozódás célját, majd dönteniük kell arról, hogy milyen tájékoztató eszközök használatát ajánlják. Ez ugyanis nem mindig egyértelmű, különösen műszaki adatok felkutatása esetében nem, hiszen a rendelkezésre álló adattárak jelentős része nem szakosított, de ugyanígy nem szakosítottak az intézményi vagy élettrajzi adattárak, ill. a gyakran használt rövidítésjegyzékek sem. Ugyanezt a problémát vetik fel a határterületi és a komplex témák is. A diszciplínákra vagy a dokumentumtípusokra alapított bibliográfiák, referálólapok közül talán csak a *Chemical Abstracts* mondható olyan kivételnek, amely e követelményeknek megfelel.

Már itt szembetűnik, hogy milyen előnyöket rejt magában a különféle végzettségű mérnökök adta személyi bázis és az általános és szakosított segédkönyvtárak összessége. A szaktájékoztató konzultálhat kollégájával, közösen dönthet vele a több szakterületet érintő esetekben az eredménnyel kecsegtető források kiválasztásában.

A döntés után következik a szaktájékoztató tájékozódás-módszertani munkája. Ennek során ismerteti az ajánlott források használatának módját, az irodalmazás technikáját és végül közli, hogy miként lehet felderíteni a szóban forgó dokumentumok lelőhelyét.

E tájékozódás-módszertani szolgáltatás szervezett és csoportos formája a *szakirodalom-ismeret tantárgyként*

1. ábra

való oktatása. Ennek részleteiről és gyakorlatáról a műegyetemi könyvtárak II. szakmai találkozóján számolt be LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY MÁRTA [2], korábban pedig – a TMT hasábjain – HÉBERGER KÁROLY [3]. Itt csak azt kívánjuk megjegyezni, hogy az oktatás előkészítése is módszertani feladatsorozatok megoldását feltételezi, kezdve a hallgatók ismereteit számonkérő laptól a szakirodalom-kutatási segédkönyvsorozat közreadásáig. Ez utóbbira azért van szükség, mert a verbális információ (előadás) és a 2 x 3 órás gyakorlat nagyon kevésbé lenne hatékony, hiszen a hallgatóknak előzmény nélküli információkat kellene befogadniuk és rendezniük.

A tájékozódás módszerének oktatása jelenleg nagy terhet ró a szaktájékoztatókra, mert az oktatásban részt vevő hallgatók létszáma évenként már bőven meghaladja az 1000 főt.

A tájékozódás-módszertani szolgáltatások módját annak az önellenőrzésre is. A szaktájékoztató meggyőződhet arról, hogy megfelelő eszközt adott-e az olvasó kezébe, és szükség esetén megváltoztathatja az ajánlott forrásokat.

4.2 Közvetlen (direkt) tájékoztató szolgáltatások

Osztályunk szaktájékoztatói kész, a tanulmányi vagy szakfeladatok megoldására közvetlenül felhasználható információt adnak minden olyan olvasói kérdésre, amely saját ismereteik vagy a rendelkezésre álló tájékoztató források alapján könnyen megválaszolható. Ezt az alapszolgáltatást szóban, telefonon bárki számára biztosítjuk.

Kutatást igénylő kérdésekben szó- vagy írásbeli adatszolgáltatást államigazgatási, egyetemvezetési szervek, külföldi intézmények, ill. oktatók és kutatók kérésére vállalunk. Mindemellett megválaszoljuk azokat a vidékről, magánemberektől érkezett eseti leveleket is, amelyekben például az infarktust jelző karóra felől érdeklődnek nálunk.

A szaktájékoztatók az egyetemi oktatók kutatói és oktatási feladataihoz kéziratos *szakbibliográfiákat* szoktak készíteni. Az ilyen bibliográfiai összeállítást írásban kell kérni, pontosan körülhatárolva a témát, valamint az időre, nyelvre, dokumentumtípusra vonatkozó igénypontokat. A bibliográfiai anyaggyűjtés közben a szaktájékoztatók többször is találkoznak az igénylővel, mivel a „megfelelő irány tartása” csak így biztosítható.

A kész szakbibliográfiáknak elvileg így csak releváns, ill. majdnem releváns szakirodalmat szabadna tartalmazniuk. Nincs azonban részletező visszajelzésünk arról, hogy a kutatók végülis milyen százalékban találták relevánsnak az összegyűjtött irodalmat, mert kérdőközlésünkre mindig csak általában minősítenek, jöllehet ez a minősítés mindig pozitív.

Az elkészült kéziratos szakbibliográfiákról az OMK-tól cserébe kapott kéziratos szakbibliográfiákkal együtt

bibliográfiai index készül, amely kitűnő eszköze a tájékoztatásnak, és a szakirodalmi ismereti oktatásban is jól hasznosítható. Az index alapján kiválasztott bibliográfiairól bárki másolatot készíthet.

Rendszeres aktív tájékoztató szolgáltatást a szaktájékoztatók egyetlen formában, a BMEKK *Tudományos műszaki bibliográfiák* című sorozatának köteteiben nyújtanak, részint a szakbibliográfiai összeállítások elkészítése, részint a bevezető tanulmányok megírása révén.

E bibliográfiai sorozat kötetei tematikájának meghatározásában mindenkoron a népgazdaság vagy a műszaki kutatás országos érdekű kérdései kapnak elsőbbséget; ez azt jelzi, hogy könyvtárunk – egyebek mellett – ezáltal is érvényesíteni kívánja országos feladatait.

Aktív tájékoztatásnak tekinthetők még az *esetenként megjelentetett bibliográfiai összeállítások*, mint pl. az utóbbi években bibliográfiai segédletként közreadott társadalomtudományi ajánló bibliográfiák, amelyek a hallgatók filozófiai, politikai gazdaságtani oktatását és az egyetem dolgozóinak pártoktatását egyként segítették.

5. A tájékoztató szolgálat személyi feltételei

A *könyvtári tájékoztató csoportban* dolgozó 3 munkatárs könyvtárosi végzettségű. Egy kivételével valamilyen felsőfokú szakképzettséggel rendelkeznek, és valamennyien legalább egy idegen nyelven olvasnak vagy beszélnek. A csoportvezető orosz nyelvből felsőfokú képesítést szerzett, német nyelvből pedig középfokú nyelvvizsgát tett; az egyik munkatárs orosz nyelvből tett középfokú nyelvvizsgát, de beszél angolul is.

A *szaktájékoztatók* mindegyike két idegen nyelvből tett felső- vagy középfokú nyelvvizsgát, ill. aktív nyelvismerettel rendelkezik, de nem ritka egy harmadik idegen nyelv passzív ismerete sem. Emellett természetesen rendelkeznek a tájékoztatási profilnak megfelelő mérnöki diplomával, ill. más egyetemi diplomával.

A szakmai követelményen túlmenően a munkakör betöltéséhez alapvető követelmény a tárgyalóképesség, a kapcsolatfelvételi és szolgáltatási készség. Hangsúlyozzuk, ezek olyan követelmények, amelyeknek ma nem minden munkatársunk képes maradéktalanul megfelelni.

6. A tárgyi feltételek

A könyvtári és szaktájékoztató szolgálat valamennyi helyiségét kinőtte. A katalógusterem ma már csak a katalógusok egynegyedét képes befogadni, és véges a könyvtár előcsarnokában, folyosóin elhelyezhető újabb katalógusszekrények száma is.

A vegyészolvasóterem 6 x 6 m-es helyiségében mindössze 12 olvasónak tudunk egyszerre kutatási lehetőséget

biztosítani; ha oktatás van, e szolgáltatást szüneteltetnünk kell.

Még rosszabb a helyzete a központi épület 60 m² alapterületén elhelyezett villamos-, gépész-, építő- és építésmérnöki, illetve a társadalomtudományi szaktájékoztató szolgálatnak, mert az itt igénybe vehető 12 férőhelyet átmenetileg évi 600 gépésmérnök hallgató szakirodalmi oktatására kell fenntartanunk a hét majdnem minden délutánján. Ezért az e helyiséget tájékoztatói célból felkereső olvasókat csak korlátozott számban, megfelelően korántsem mondható körülmények között tudjuk fogadni.

Lényegesen jobb a helyzet a tájékoztatói forrásokkal való ellátottság terén, bár mennyiségileg ezeknek is határt szab a helyiségek szűkösége. Aki aktív tájékoztatóként dolgozott valaha, annak nem kell bizonygatni, milyen fontos a tájékoztató források koncentrációja és szakszerű fejlesztése.

A szaktájékoztatóknak megfelelő tájékoztatói gyakorlatra van szükségük ahhoz, hogy a kiválasztást az igényeknek és a várható igényeknek megfelelően végezhessék, már az előszerzeményezésnél. Nem véletlen, hogy a legrégebb szolgáltatási hagyományokkal rendelkező vegyész szaktájékoztató segédkönyvtárát országosan is jelentős gyűjteményként tartják számon, de ma már jelentős az információs értéke az egyéb szakterületek segédkönyvtárának is. Ez a megállapítás az általános jellegű tájékoztató forrásokra ugyancsak érvényes.

A tájékoztató források koncentrációját nemcsak a helyiségbeli szűköség korlátozza, de az a tény is, hogy a könyvtár más osztályainak munkájához is szükség van a források meghatározott típusaira. A helyi megosztottságot áthidalandó, *lelőhelyi katalógust* készítettünk a nagyolvasóteremben, ill. az osztályokon elhelyezett segédkönyvtári művekről, hogy ezek se essenek ki a tájékoztatás látóköréből.

Csak utalni kívánunk itt arra, hogy a megfelelő szakterületi referáló folyóiratokon túlmenően, valamennyi szak-segédkönyvtár összetételében más és más szempontok érvényesülnek. Ezt részben a szakterület információs „műszerezettsége”, részben pedig a megnyilvánuló olvasói érdeklődés indokolja.

7. A tájékoztató munka regisztrálása

Bár itt is érvényes az a mondás, hogy „a puding próbája az, hogy megeszik”, vagyis bizalommal visszajön-e újra és újra az olvasó, aki a szolgáltatást egyszer már igénybe vette, mégis úgy véljük, hogy a szaktájékoztató szolgálat statisztikailag kifejezhető adatait egyénekre, ill. szakterületre vonatkozóan egyaránt gyűjteni kell. Bár ezek az adatok csak mennyiségi mutatóként használhatók, és semmit sem mondanak arról, hogy milyen minőségű, használhatóságú volt a nyújtott szolgáltatás,

mégis szükségesek nemcsak az éves beszámolókhöz, de a tervezéshez is. Különösen ahhoz nyújtanak támpontot, hogy a szaktájékoztatók nem szolgáltatási jellegű feladatait meddig célszerű növelni.

8. A szolgáltatások etikája

Azoknak a követelményeknek, amelyek az információs források szabad használatára és az alapszolgáltatásként nyújtott szóbeli szaktájékoztatóra vonatkoznak, részrehajlás nélkül, minden olvasóra kiterjedően kell érvényesülniük.

A tájékoztatás során a legnagyobb pontosságra és szakszerűségekre kell törekedni. Egyéni vélemény-nyilvánítás és állásfoglalás nem képezheti felvilágosítást, tájékoztatást tárgyát. Ez nem vonatkozik arra a szakmai „többletinformációra”, amit a szaktájékoztatók ipari vagy tervezési tevékenységük közben szereztek, és az olvasó rendelkezésére bocsátanak.

9. A tájékoztató szolgálat helyi és országos jellegű problémái

9.1 Helyi problémák

Már a korábbiakban utaltunk arra, hogy a tájékoztató szolgálat kinötte helyiségeit, s ez korlátozza szolgáltatási lehetőségeinket. Ezért a továbbiakban erre nem kívánunk visszatérni, hiszen megoldásukra egyhamar nincs lehetőség.

További komplex probléma a helyileg három helyen működő szolgáltatások szervezése, többek között azért, mert a katalógusteremben és a vegyészolvasóban két műszakban „non stop” szolgáltatás van; az osztály munkatársai pedig családi okok miatt nem szívesen vállalják az esti beosztást.

Esetenként szinte áthidalhatatlan nehézséget okoz egy-egy hosszabb ideig távollévő szaktájékoztató pótlása; elsősorban a vegyész-mérnök szaktájékoztatók esetében kritikus ez, mivel szakterületük alaptudományi jellege miatt nem helyettesítheti őket más, mint vegyész, ill. vegyész-mérnök. Ezért vált szükségessé két vegyész szaktájékoztató alkalmazása, a többi szakterület reprezentánsainál pedig a helyettesítés megszervezése.

Az osztály dolgozóinak együttese — elvileg — az egyetem tájékoztatói igényeihez igazodó, szakképzettség szempontjából ideálisnak mondható, *interdiszciplináris* kollektívát alkot. Ám a gyakorlati munka közben többször tapasztalható, hogy minden tájékoztató mérnök elsősorban saját szűkebb szakmáját képviseli, és a határterületi kérdéseknél hajlamos e szűkebb szakma nézőpontjait érvényesíteni. Ilyen esetekben az együttműködés vagy annak hiánya lényegében a szaktájékoztatók közötti emberi kapcsolatok függvénye. Mindez befolyá-

solja a tájékoztató források kihasználtságát. Az említett szubjektív tényezőkön kívül az is szerepet játszik itt, hogy hol található a forrás. A nem közvetlen környezetben elhelyezett tájékoztató forrásokat indokolatlanul mellőzik. Példaként említjük az *International Critical Tables* vagy a *Handbook of tables for applied engineering science* című adattárakat, amelyeket – hagyományosan – a vegyészszerelőteremben tartunk. Ez helyileg távol lévén a szaktájékoztató szolgálat más helyiségeitől, a szóban forgó két mű ritkán kerül felhasználásra, holott mindkettő mindenféle műszaki adatot tartalmaz.

A könyvtári tájékoztató munkát végző munkatársakra esetenként „bűvölőleg” hat a katalógusokban felhalmozott hatalmas információmennyiség. Arra a kritikátlan magatartásra buzdítja őket, hogy – tekintet nélkül az olvasó céljára – őszintén higgyék: a katalógusokból minden igény kielégíthető.

A tájékoztató eszközök sokasága, ill. a szakosítás tehát esetenként negatív irányba is befolyásolhatja a tájékoztatókat.

A tájékoztató mérnökök munkájában sajátos problémaként merül fel a saját szakterületük történeti előzményei iránti közömbösség: terhesnek érzik az ilyen jellegű kérdések megválaszolását, nehezen győzhető meg arról, hogy az ide vonatkozó tájékoztató források ismerete nélkülözhetetlen. Ez a magatartás, mely alól kevés a kivétel, bizonyos értelemben menthető, mert képzésükből is hiányoznak e téren az alapok. Az oktatók ugyanis a műszaki fejlődés termelte új információk tömegéből is szelektálni kényszerülnek, ha a rendelkezésre álló idő alatt minden lényeges ismeretet közölni kívánnak.

Utolsónak hagytuk az osztály működtetését illetően az egyik legnehezebben eldönthető kérdést: a szolgáltatási feladatokon túlmenően milyen egyéb feladatokkal és milyen mértékben célszerű bővíteni a szaktájékoztatók munkakörét?

Mivel e téren nem voltak hagyományok, és az osztály szolgáltatásait igénybe vevők köre eleinte viszonylag szűk volt, a szaktájékoztatók munkakörébe lassan-lassan „belopakodott” több, bár műszaki ismereteket igénylő, de nem szolgáltatás jellegű feladat is, mint pl. az előszerzeményezés, a BME Évkönyvéhez beküldött bibliográfiai adatok lektorálása, kiegészítése, az oktatók szakirodalmi munkásságát felsoroló bibliográfiai összeállítás tárgyszó-indexének összeállítása, kapcsolattartás a kar tanszékeivel, szakozás és számos, egyéb alkalmi feladat.

A feladatok szinte mindegyike intenzív figyelmet, koncentrációt igényel, ráadásul többségük határidős vagy folyamatos feladat. A szolgáltatások – a szakirodalmi ismereti oktatás kivételével – szintén folyamatosak: az olvasók tehát akkor jönnek, amikor tájékoztatásra van szükségük, sőt az oktatás időpontjait sem mi határozzuk meg. Ugyanakkor viszont a Gyarapítási osztály is folyamatos előszerzeményezést kívánna, s nincs – nem lehet

– tekintettel arra sem, hogy a szaktájékoztatót pl. még a BME Évkönyvéhez végzendő határidős feladat is sürgeti.

A tájékoztatásért alkalmanként tömegesen jelentkező hallgatók számának állandó emelkedése következtében a szaktájékoztatók e kettős megterhelése feszültségek forrásává válik, szétaprózzák energiájukat, és ez oda vezethet, hogy a tájékoztatók ott lazítanak, ahol a minőség nehezen ellenőrizhető: az olvasó tájékoztatásánál.

Mivel ez nem lehet cél, sőt egyenesen káros, nem kerülhető el a nem tájékoztató jellegű feladatok felülvizsgálata, ill. azok egy részének olyan időszakokra történő átszervezése, amikor az oktatás befejeződött, és a használói forgalom csökken.

9.2 A tájékoztató szolgálat néhány országos problémája

Végül szeretnénk megemlíteni néhány olyan problémát is, mely nemcsak könyvtárunkat érinti, hanem a természettudományok és az alkalmazott tudományok területén működő valamennyi könyvtár tájékoztató munkájában jelentkezik.

Országos probléma a tudományos, ill. műszaki szaktájékoztatói pályán működők *iskolarendszerű képzésének bizonytalansága*. Emiatt minden személyi változás konok megrázkódtatással jár, és nagy energiákat köt le egy-egy új munkatárs „betanítása”. A személyi állomány stabilizálása azért is kulcskérdés a tájékoztatás területén, mert még optimális alapképzést feltételezve is (s hol vagyunk attól!) legalább 5 évi tájékoztatói tapasztalatnak kellene járulnia ahhoz, hogy a szaktájékoztató képes legyen sikeresen megoldani a hozzá fordulókérdéseit.

Ugyanígy fontos a tájékoztatók rendszeres továbbképzése is. A szaktájékoztatók esetében szinte megoldhatatlan követelmény, hogy lépést tartsanak a szakterület és a könyvtári-tájékoztatói munka fejlődésével, esetenként elvégezzenek valamilyen szaktanfolyamot, ill. szinten tartsák idegen nyelvi ismereteiket. Mindemellett az is szükséges lenne, hogy a tájékoztatók többé-kevésbé folyamatosan vállalkozzanak szakterületükön vagy a könyvtári-tájékoztatói szakterületen elméleti szintű kutatásra is, megalapozva ezzel napi gyakorlati munkájukat.

A könyvtár- és az osztályvezetés a BMEKK-ban mindenesetre folyamatosan támogatja a szaktájékoztatók ebbéli törekvéseit, nevezetesen anyagi eszközökkel (célprémiummal) vagy kutatónapra kedvezményekkel ösztönzi a kutatási feladatokat vállaló munkatársakat. Örömmel mondhatjuk el, hogy osztályunk munkatársainak e tevékenysége az utóbbi 5 évben gyümölcsöző volt. Eredményeiket az évkönyvünk negyedik kötetében található 5 tanulmány és több szakbibliográfia is tükrözi.

Országos probléma a külföldi tájékoztató források beszerzése, a belőlük épített segédkönyvtárak szinten tartása. Közismert a referálólapok árának meredek emel-

kedése, sőt némely adattár, lexikon vagy a két legfontosabb kémiai kézikönyvsorozat (Gmelin, Beilstein) már már megfizethetlensége.

Végül egy utolsó problémakör: a hazai természet- és alkalmazott tudományi, nem könyv jellegű dokumentumtermés *bibliográfiai regisztrálásában sok a hiányosság*. Nem korlátozható ez a megállapítás csupán a magyar nyelvű folyóiratokban és időszaki kiadványokban megjelent közlemények hiányos feltárására. Súlyosabb a helyzet az említett szakterületek magyar szerzőinek külföldön megjelentetett művei regisztrálásában is, szinte kiáltó ellentét mutatkozik a nemzeti bibliográfia *Hungarica* mellékletében a társadalomtudományi és a művészeti anyag teljességre törekvő, ill. a természet- és alkalmazott tudományi szerzők műveinek erősen foghíjas regisztráltsága között.

Mire vezet ez? Könyvtárunkban pl. arra, hogy olykor majdnem áthidalhatatlan nehézségek lépnek fel egy-egy kiemelkedő tudósunk személyi bibliográfiájának összeállításában. Több ilyen, a *hungarica-regisztrálás* hiányosságai miatt „fogassá vált” kéréssel fordult könyvtárunkhoz a Poggendorf cég, illetve más életrajzi lexikonok, bibliográfiák közreadásával foglalkozó kereskedelmi vállalkozás vagy tudományos társaság.

És mire vezet országosan? Az említett tudományágak közötti ellentét további mélyülésére, a magyar tudomány egységének önkényes és meg nem engedhető megbontására. Ezen felül lehetetlenné válik egy-egy tudományterület szakirodalmának tudományszervezési szempontból történő értékelése, valamint – s ezt a jövőben fogjuk megsejtenni – a tudománytörténet számára alapvető dokumentumok fellelhetősége is.

Még szerencse, hogy az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtárak a hazai termés hiánytalanabb regisztrálására tett erőfeszítése (a Műszaki lapszemlék mellékleteként megindult sorozat, a *Műszaki cikkek a magyar időszaki kiadványokban*) és az MTA Központi Könyvtárának az ISI-vel kapcsolatos vállalkozása az elmondottakat félműltba helyezi, s bár helyezné minél hamarabb múlt időbe.

Összefoglalva a BMEKK Tájékoztató és módszertani osztálya szolgáltatásairól adott ismertetőnk, ismételtlen kiemelni a célkitűzések és a szervezett szolgáltatások főbb jellemzőit.

Célkitűzésünk kettős:

az olvasók informálódási készségének szintje közötti különbségek csökkentése;

a kiemelt olvasói réteg szakinformációs ellátása.

E célkitűzést kétlépcsős szervezetben valósítjuk meg: a könyvtári tájékoztató és szaktájékoztató csoport szoros együttműködésében.

A szaktájékoztató szolgáltatások ugyan hagyományosak, de a személyi és tájékoztatóforrás-beli feltételeik lehetővé teszik, hogy e formák minőségileg megfeleljenek a kor követelményeinek. Jellegzetességük, hogy az igényeknek megfelelően, elsősorban retrospektívek.

Egyelőre nem törekedtünk – de nem is volt lehetőségünk rá – számítógépes szelektív információterjesztő szolgáltatások elindítására. Törekszünk viszont más könyvtárak ilyen szolgáltatásainak közvetítésére, felhasználására és felhasználtatására. A könyvtárak közötti országos munkamegosztásban – úgy véljük – mindezzel hiánypótló feladatot vállalunk, és hagyományos szolgáltatásaink hasznossága nem kérdőjelezhető meg a gépi tájékoztatás korszakában sem.

Hogy szolgáltatásaink tudományosak-e vagy sem, ezt nem mi vagyunk hivatottak eldönteni, hanem azok, akik nap mint nap igénylik őket. Egyetemi környezetben, tudományos feladatokon dolgozó olvasóink egyféleképpen minősítik a kapott tájékoztatást: pontos, szakszerű és teljes-e vagy sem? Mi arra törekszünk, hogy szolgáltatásaink általuk történő értékelése pozitív legyen.

Hivatkozások

1. STEINER József: A tudományos tájékoztató munka könyvtárunkban. = BMEKK Évkönyvei I. Bp. Tankönyvkiadó, 1967. p. 200–211.
2. LÉCESNÉ MESTERHÁZI-NAGY Márta: Problémák és tapasztalatok az irodalomkutatás oktatásában a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárában. = Könyvtári Figyelő, 25. köt. 4. sz. 1979. p. 351–357.
3. HÉBERGER Károly: A szakirodalom használata nem kielégítő. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 26. köt. 12. sz. 1979. p. 513–518.

*FREY Tamásné: Kétlépcsős
tájékoztató szolgálat a
Budapesti Műszaki Egyetem
Központi Könyvtárában*

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kétlépcsős tájékoztató szolgálata van. Az egyik lépcső, az ún. könyvtári tájékoztatás a katalógusrendszerre épül. Célja egyrészt a szakirodalom iránti igények kielégítése, másrészt az olvasók könyvtárhasználati-tájékoztatói kultúrájának emelése. A második lépcső a szaktájékoztató, ahol részint tájékoztatás-módszertani munka folyik, részint pedig közvetlen szaktájékoztató, főként az egyetem oktatói és kutatói számára. Az információkeresés hagyományos módon folyik, mindamelllett a könyvtár szívesen használja fel és közvetíti más könyvtárak különféle számítógépes információszolgáltatásait.

* * *

Mrs. FREY, I.: Two-stage information service at the Central Library of the Technical University of Budapest

The Central Library of the Technical University of Budapest offers a two-stage information service. The first stage, the so-called library information service is based on the catalogue system. Its objective is to satisfy the users' demand for any kind of scientific and technological literature as well as to provide information on the use of the library itself. The second stage is a special service aimed at information methodological activities and direct information supply, mainly for the faculty members and research specialists of the university. In addition to the present manual information retrieval the library promotes the utilization of other libraries' computerized information services at the university.

* * *

ФРЕЙ, Т.: Двухступенчатое информационное обслуживание в Центральной библиотеке будапештского Технического университета

В Центральной библиотеке будапештского Технического университета осуществляется двухступенчатое информационное обслуживание. Первая ступень, так называемое библиотечное информационное обслуживание, основывается на системе каталогов. Цель этого, с одной стороны, удовлетворение информационных запросов, с другой стороны, повышение библиотечно-информационной культуры читателей. Вторая ступень — научно-техническое информационное обслуживание, где происходит частично информационно-методическая работа, частично — непосредственно научно-техническое информационное обслуживание главным образом преподавателей и научных сотрудников университета. Поиск информации осуществляется традиционным методом, причем библиотека охотно использует и предоставляемые другими библиотеками информационные услуги, базирующиеся на использовании средств вычислительной техники.

* * *

Frau FREY, I.: Ein zweistufiges Informationssystem in der Zentralbibliothek der Budapester Technischen Universität

Die eine Stufe, die sog. Bibliotheksinformation ist auf das Katalogsystem der Bibliothek aufgebaut. In dieser werden die Ansprüche auf Fachliteratur befriedigt und es wird auch für die Entwicklung der Bibliotheksbenutzungsfertigkeiten der Leser gesorgt. In der zweiten Stufe wird Fachinformation geboten, mit informationsmethodischer Arbeit und mit unmittelbarer Fachinformation, vornehmlich für die Lehrer und Forscher der Universität. Die Informationsrecherche findet zwar auf dem herkömmlichen Weg statt, aber die Bibliothek ist gerne bereit, rechnergestützte Informationsleistungen anderer Bibliotheken zu benutzen und zu übermitteln.

* * *

MEGJELENT

ÓNÓDY MIKLÓS

**Információs technikák és berendezések I.
(Reprográfia)**

Bp. OMIKK—ÉTK, 1981. (TMI 1. sz.)

Az információs, dokumentációs és könyvtári tevékenység hatékonyság jelentősen növelhetjük a korszerű információs technikák alkalmazásával.

E kiadvány a reprográfia tárgykörébe tartozó eljárások és berendezések közül bemutatja a másoló eljárásokat, így a fényképezési optikai, a fényképezési érintkező másolást, a fénymásolást és hőmásolást. Áttekintést ad a mikrofilmek fajtáiról, továbbá a mikrofilm felvevő és a mikrofilmolvasó-nagyító berendezésekről. Megismertet sokszorosító eljárásokkal: szeszes, átnyomó (stenciles), címnyomó, majd a kisírozás sokszorosítással. Befejezőül a kötetzeti munkákat tárgyalja.

A kiadvány terjedelme 58 oldal, ára 16,50 Ft.

Megrendelhető az OMIKK Értékesítési osztályától
(1428 Budapest, Pf. 12.)